

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ОКРЕМИХ ОЗНАК ПОЛІТИЧНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ

Визначено поняття політичної суб'єктності. Досліджено суб'єктивну оцінку молоддю впливу соціальних суб'єктів, інтернет-середовища на ознаки політичної суб'єктності, зокрема інтересу до політики, політичні знання, знання основ політичної взаємодії, бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни. Показано, що саме інтерес до політики виступає механізмом, який через формування політичної компетентності запускає процес становлення політичної суб'єктності особистості. Наведено результати авторського емпіричного дослідження. З'ясовано, що політичні події є найвпливовішим чинником становлення політичної суб'єктності сучасної української молоді.

Ключові слова: політична суб'єктність, політична участь, політична компетентність, інтерес до політики, інтернет-середовище, вплив соціальних суб'єктів.

Постановка проблеми. Українське суспільство сьогодні, як ніколи раніше, відчуває потребу влиття нових творчих сил та ідей нової генерації у державотворчі процеси. Суспільний запит на активну участь молоді у політичному житті країни пояснюється з одного боку, довготривалими очікуваннями і сподіваннями українців жити в демократичній країні, з іншого, внутрішньою неготовністю більшості громадян до суб'єктної (дієвої, вчинкової) політичної участі. Як зазначає М.М. Слюсаревський "українське суспільство хоча і має чітко виражені суб'єктні настановлення, однак потерпає від гострого дефіциту реальної суб'єктності" [10, с.167]. Тому, формування політично-компетентного громадянина, розвиток ініціативи молоді, підготовка її до усвідомлено-відповідальної, надситуативної політичної участі є актуальним завданням психолого-педагогічної науки.

Упродовж останнього двадцятиліття українська молодь показала себе активним учасником політичних подій що відбувалися в країні. У зв'язку з цим, вітчизняні психологи активно досліджують чинники політичної участі сучасної української молоді, особливості прийняття нею політичних рішень [7, 12]; процес політичної соціалізації, становлення політичних цінностей і громадянських уявлень, стилі політичної поведінки [3, 9, 12]. Проблеми ідеологічного самовизначення, політичної самоідентифікації, впливу мікро-, мезо-, макросередовища на формування мотивів та навичок політичної участі розглянуто у роботах І.М. Білоус, О.М. Васильченко, В.О. Васютинського, В.В. Дубініна, І.В. Жадан, Л.О. Кияшко, І.А. Лучинкіної, В.В. Москаленко, О.В. Петрунько, С.І. Позняк, С.В. Походенко, О.В. Полуніна, О.М. Плюща, М.Ю. Сидоркіної, О.М. Скар, В.М. Фатурової, П.Д. Фролова, Г.В. Циганенко, С.М. Чолій та ін. [3, 5, 7, 9, 12]. Вітчизняні політичні психологи, аналізуючи мотиви політичної участі молоді, дійшли висновку, що бажання молоді людини приймати участь у суспільно-політичному житті виникає не стихійно, а постає результатом *систематичного інтересу до політики; інтерес до політики* виступає одночасно і механізмом формування системи знань та уявлень особистості щодо сфери політики, і показником ставлення людини до суспільно-політичного життя [3, с.10-11; 7, 12].

З нашої точки зору, систематичний інтерес до політики є ознакою політичної суб'єктності особистості. З ним пов'язані когнітивна і мотиваційна складові політичної суб'єктності. Політичну суб'єктність ми визначаємо як спроможність людини до усвідомлено-відповідальної політичної участі, мета якої – вплив на суспільно-політичні процеси. Ознаками політичної суб'єктності вважаємо стійкий інтерес до політики, політичну компетентність особистості (комплекс політичних знань та знання основ політичної взаємодії), усвідомлення можливості впливу на перебіг політичних процесів, бажання брати участь у суспільно-політичному житті, громадянську відповідальність, ініціативність у вирішенні суспільно-значущих проблем, реальну політичну участь, готовність нести відповідальність за власну політичну поведінку [4]. Враховуючи, що в українському суспільстві довготривалий час вчені фіксують високий рівень інтересу громадян до політики та низьку кількість молоді, готової систематично брати участь у політичному житті, ми вважаємо актуальним дослідження впливу діяльності різних агентів, інтернет-середовища, політичних подій на становлення ознак політичної суб'єктності молоді людини, зокрема інтересу до політики, політичної компетентності, бажання брати участь у суспільно-політичних процесах.

Мета статті: визначити вплив різних соціальних суб'єктів, інтернет-середовища на становлення ознак політичної суб'єктності, зокрема інтересу молоді людини до політики, політичні знання, знання основ політичної взаємодії та бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни; з'ясувати взаємозв'язок інтересу молоді людини до політики з її бажанням брати участь у суспільно-політичних процесах.

Результати теоретичного дослідження. Протягом всього життя людина повсякденно відчуває результати політичної діяльності суспільства на власному житті. Г.Г. Ділігенський стверджує, що люди цікавляться соціально-політичними процесами в тій мірі, в якій відчувають вплив політики на власну долю, і такий інтерес, схожий з "інтересом до погоди, яка цікавить усіх, але мало у суспільстві тих, хто бажає зрозуміти причини кліматичних процесів і змінити їх" [1, с. 23]. Поділяючи точку зору дослідника, погоджуємося з тим, що інтерес до політики, може бути як *ситуативним*, що прокидається час від часу як реакція на поодинокі факти політичного життя, події, явища, так і *систематичним*, стійким, спрямованим на виявлення сутнісних особливостей політичного життя. *Систематичний* (стійкий) інтерес до політики, з точки зору І.В. Жадан, "сприяє розвитку системи політичних знань, умінь, підвищує рівень політичної компетентності особистості, стимулює її прагнення бути суб'єктом (актором, дійовою особою) суспільно-політичного життя" [3, с. 10-11]. *Ситуативний* інтерес або взагалі його відсутність, спричинює ситуативно-реактивну політичну участь, яка характеризується недостатністю політичних знань, компетенцій і може призвести до того, що людина у прийнятті політичного рішення стає об'єктом впливу різних агентів, а інколи – жертвою маніпулятивних впливів інших суб'єктів політики.

Слід також звернути увагу на те, що поняття "інтерес до політики" і "політичний інтерес" нерідко вживаються як синонімічні, проте, їх сутність різна. **Політичний інтерес** політологи визначають як спрямованість дій суб'єктів політики на постановку й досягнення політичної мети залежно від можливості вирішення того чи іншого політичного завдання [13]. У політичній психології під політичним інтересом розуміють усвідомлення політичними суб'єктами (особистостями, групами, прошарками) об'єктивної можливості та потреби участі у здійсненні політичних дій у суспільстві [8, с. 65]. **Інтерес до політики**, розглядають як внутрішнє джерело політичної поведінки, що спонукає особистість до якихось дій, зрушень у свідомості в процесі пізнання політики [2, с.72] та політичної участі [7]. У разі сформованості стійкого інтересу до політики, політична участь стає усвідомлено-відповідальною, надситуативною, ефективною (дієвою, вчинковою) [12].

Основою нашого дослідження є: 1) теорія С.Л. Рубінштейна, згідно якої інтерес – це мотив діяльності, що спонукає людину до "зосередженості думок на певному предметі, викликає прагнення ознайомитися з ним якомога ближче і не випускати його з поля зору" [8, с. 525–526]; 2) дослідження лабораторії психології політичної участі молоді та лабораторії психології політичної поведінки ІСПП НАПН України. Політичні психологи стверджують, що інтерес до політики – це цілісне утворення (пізнавальний інтерес і мотив політичної діяльності), що впливає на систему політичних знань, сприяє появі політичних цінностей, що лежать в основі певних схем політичної діяльності. [3, 7, 9, 12]. Разом з тим, ми акцентуємо увагу, що в політично нестабільному суспільстві інтерес до політики є, насамперед, формою прояву актуальної потреби орієнтації. В періоди соціально-політичних катаклізмів чи при переході у нове політичне поле у людини загострюється проблема уміння орієнтуватися та діяти в політичному просторі. Тому *інтерес до політики* виступає не тільки як механізм формування системи знань та уявлень особистості, а *стає підґрунтям політичної компетентності людини, свідченням її прагнення до активного ставлення до суспільного життя*. Політичну компетентність, вслід за О. Скар, розглядаємо як комплекс політичних знань, умінь, мотивів, що сприяє здатності особистості ефективно функціонувати в громадсько-політичному бутті і як результат ефективної політичної соціалізації в ході якої людина "не тільки адаптується й інтегрується в суспільство (через засвоєння нею політичного досвіду, цінностей, норм, настановлень), а й стає здатною до розвитку незалежності, свободи та відстоювання власної суб'єктної позиції (через вплив на політичні процеси)" [9, с. 56–57]. Активне ставлення людини до суспільно-політичного життя, за суб'єктно-вчинковою парадигмою в психології, є фундаментальною ознакою суб'єктності, що проявляється як здатність сучасної людини обстоювати своє право на людське існування, самовизначатися у просторі й часі свого життя, творити нові зміни і форми буттєвості, здійснювати рефлексію своїх творінь. На переконання В.О. Татенка, автора суб'єктно-вчинкової парадигми і соціальної теорії впливів, особистість сама спроможна бути суб'єктом свого життя та впливати на суспільно-політичні процеси. При цьому "серед безлічі впливів які надходять на неї ззовні, вона завжди є відкритою для тих впливів, які дають їй можливість бути суб'єктом, а не об'єктом життя. І, навпаки, вона буде протистояти впливам, що обмежують її суб'єктні можливості" [11, с. 184].

Методика та процедура дослідження. Спираючись на вищеозначені теоретичні положення і враховуючи, що, особливо *активність та інтенсивність* інтересу людини до пізнання соціально-політичної дійсності *залежать від оцінки нею власних можливостей*, ми провели емпіричне дослідження за допомогою методу *репертуарних решіток Келлі*. Цей метод дає змогу з'ясувати *суб'єктивну оцінку людини* впливу діяльності соціальних суб'єктів, інтернет-середовища, політичних подій на становлення ознак політичної суб'єктності.

В ході дослідження респондентам було запропоновано оцінити вплив від позитивного (+3) до негативного (-3) діяльності традиційних соціальних суб'єктів (родини, системи освіти, засобів масової інформації, державних інститутів, політичних партій, громадських організацій) та вплив інтернет-середовища на сформованість в них якостей, що є ознаками політичної суб'єктності. Пропонуючи оцінити вплив інтернет-середовища (інтернет-сайтів та соціальних інтернет-мереж), ми виходили поперше з того, що всесвітня мережа Інтернет, з огляду на її роль у політичних процесах, визнається сучасними дослідниками *політичним феноменом сучасності*, потужним механізмом суспільних перетворень, впливовим чинником соціалізації, за допомогою якого можна впливати на свідомість

людини [14]. По-друге, завдяки інтерактивності користувачів у віртуальному просторі, *інтернет-середовище* розглядається не тільки як технологічно взаємопов'язані комп'ютери і комп'ютерні мережі, а *утворений різними суб'єктами новий простір соціальної взаємодії*, де відбувається процес соціалізації і знаходження особистістю власного політичного "Я" [5].

В емпіричному дослідженні навесні 2015 р. взяли участь 137 осіб, віком від 18 до 27 років. Всі респонденти – користувачі Інтернету і зареєстровані хоча б в одній із соціальних мереж. Вибірку представляли студенти 3 та 4 курсів київських вищих навчальних закладів освіти. Окремо респондентам було запропоновано оцінити вплив політичних подій, що відбуваються в Україні протягом 2013-2015 рр.

Аналіз результатів дослідження. Результати емпіричного дослідження виявили наступне: найвпливовішим чинником становлення та розвитку інтересу до політики, політичних знань, знань основ політичної взаємодії та бажання брати участь у суспільно-політичному житті студентська молодь вважає *політичні події*. На нашу думку, це пов'язано з політичною ситуацією в Україні. (Див. рис. 1).

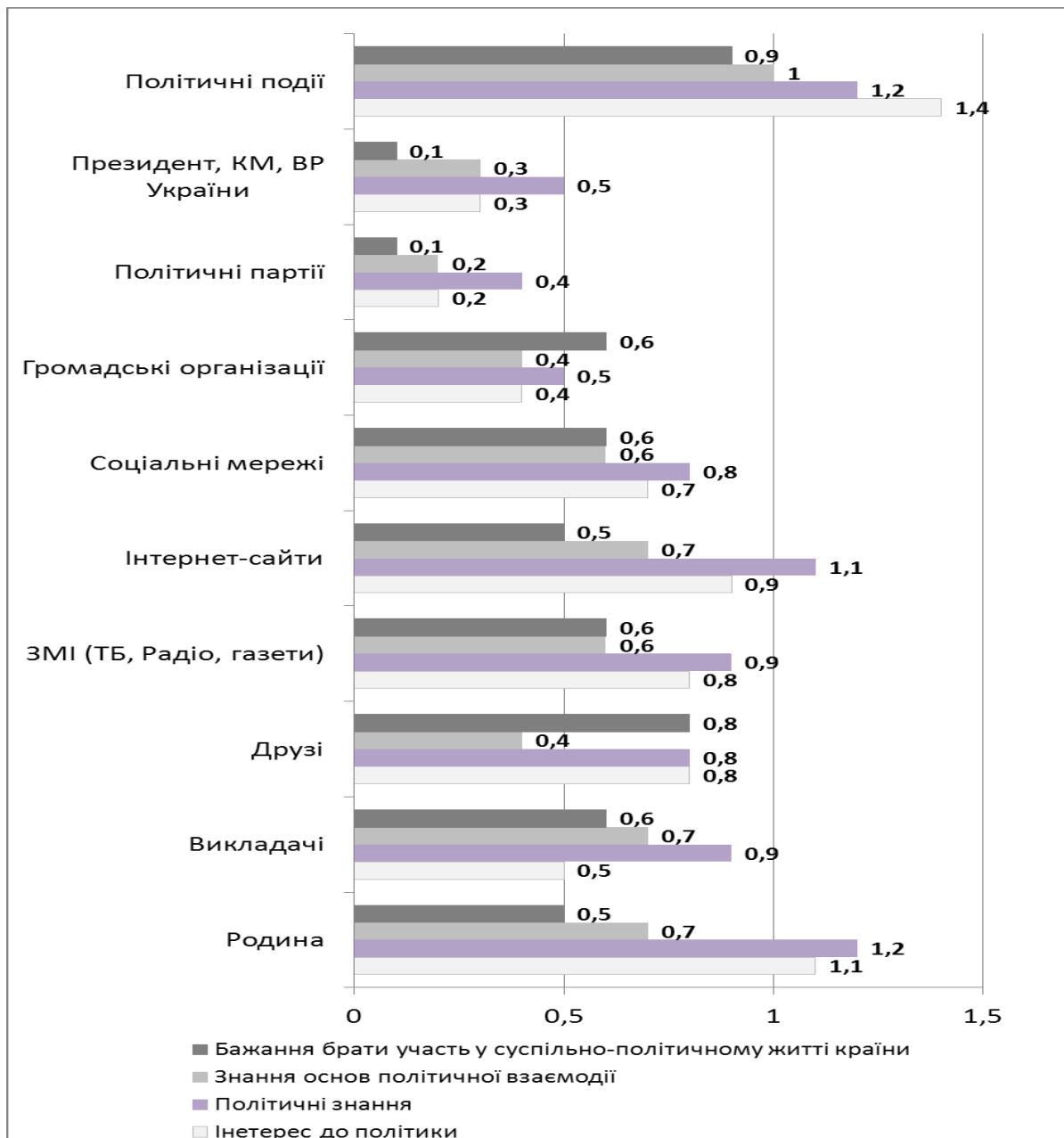

Рис. 1. Результати суб'єктивної оцінки молоддю впливу соціальних суб'єктів та інтернет-середовища на становлення інтересу до політики, політичні знання, знання основ політичної взаємодії, бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни.

*Аналіз впливу політичних подій введено з метою зручності аналізу отриманих результатів.

Суттєвий вплив на становлення *інтересу до політики*, за суб'єктивною оцінкою випробуваних, здійснюють родина – 1,1; інтернет-сайти – 0,9; друзі та ЗМІ – 0,8; а також взаємодія в соціальних інтернет-мережах – 0,7. Найменш впливовими, на думку респондентів, є діяльність громадських організацій – 0,4; державних інститутів – 0,3 та політичних партій – 0,2.

Родина та інтернет-сайти суттєво впливають і на систему *політичних знань* студентів – 1,2. Майже однаковим вони визнають вплив викладачів та ЗМІ – 0,9, друзів і взаємодію в соціальних інтернет-мережах – 0,8. Діяльність державних інститутів, громадських організацій та політичних партій – вважають найменш впливовою (відповідно 0,5 та 0,4).

На *знання основ політичної взаємодії* сучасної молоді, як вважають респонденти, найбільший вплив здійснюють родина, викладачі, інтернет-сайти – 0,7 та ЗМІ і взаємодія в соціальних інтернет-мережах – 0,6. Вплив друзів респонденти оцінили однаково, на рівні впливу громадських організацій – 0,4, а найменшим – молоді громадяни вважають вплив державних інститутів – 0,3 та політичних партій – 0,2.

Щодо *бажання молоді брати участь у суспільно-політичному житті*, слід зазначити, що вплив друзів, оцінюється як найбільший – 0,8. Однаковим студенти вважають вплив викладачів, ЗМІ, соціальних мереж та громадських організацій – 0,6 і, на жаль, діяльність політичних партій та державних інститутів визнається як найменший – 0,1.

Кореляційний аналіз отриманих даних виявив, що кореляція показників суб'єктивної оцінки молоддю впливу соціальних суб'єктів, інтернет-середовища та політичних подій на бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни з інтересом до політики є значущою ($r = 0,723, p < 0,001$). Отже ми можемо констатувати, що вплив політичних і неполітичних суб'єктів, інтернет-середовища, політичних подій на становлення інтересу молоді людини до політики тісно пов'язаний з впливом цих агентів на її бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Теоретичний аналіз і отримані емпіричним шляхом результати дають підстави стверджувати, що вплив неполітичних суб'єктів (родина, викладачів, друзів, ЗМІ) та інтернет-середовища на становлення таких ознак політичної суб'єктності, як інтересу до політики, політичні знання, знання основ політичної взаємодії, бажання брати участь у суспільно-політичних процесах, молодь оцінює вище ніж вплив державних інститутів, політичних партій та громадських організацій.

Значущими за оцінками респондентів виявилися показники впливу інтернет-середовища на становлення ознак політичної суб'єктності, зокрема інтересу до політики. За результатами емпіричного дослідження вплив взаємодії в інтернет-середовищі досягає рівня впливу суб'єктів мікро- та мезосередовища, зокрема родини, викладачів, друзів, ЗМІ. На нашу думку це пов'язано з тим, що основна форма інтересу молоді до політики – інформаційна, а інформацію молодь отримує здебільшого з Інтернету, насамперед, в процесі взаємодії в соціальних інтернет-мережах. Тож, взаємодію користувачів у віртуальному просторі є сенс розглядати як ресурс становлення та подальшого розвитку політичної суб'єктності особистості.

Стосовно впливу діяльності політичних суб'єктів, який до речі розцінюється молодими громадянами як найменший, зазначимо: політичним партіям, державним інститутам, громадським організаціям слід систематично аналізувати вплив своєї діяльності на суспільство цілому і на молодь зокрема. Державні інститути, політичні партії, громадські організації, що утворюють віртуальний і реальний політичний простір, мають віднайти засоби розвитку інтересу молоді до політики, сучасні механізми передачі політичних знань та знань основ політичної взаємодії, адже саме від інтересу до політики, політичної компетентності молоді людини, залежить її бажання брати участь у суспільно-політичному житті країни. Увага до проблем молоді з боку політичних суб'єктів, на нашу думку, сприятиме становленню та розвитку політичної суб'єктності нового покоління і залученню його до ефективної (суб'єктно-вчинкової) політичної участі.

Перспективою подальших досліджень є аналіз суб'єктивної оцінки молоді впливу соціальних суб'єктів, інтернет-середовища та політичних подій на становлення і розвиток інших ознак політичної суб'єктності, зокрема усвідомлення можливості впливу на перебіг політичних процесів, ініціативність у вирішенні суспільно-значущих проблем, готовність нести відповідальність за власну політичну поведінку, громадянську відповідальність, реальну участь у політичному житті.

Використані джерела

1. Дилигенский Г.Г. Потребности и мотивы в общественных отношениях / Политическая психология: Хрестоматия / Сост. Е. Б. Шестопал. – М. : Аспект Пресс, 2007. – 448 с.
2. Дубінін В.В. Роль інтересів народу в становленні та розвитку політичної системи суспільства: Монографія. / В.В. Дубінін. – Краматорськ: ДДМА, – 2006. – 216 с.
3. Жадан І.В. Політична освіта в сучасній школі: психологічна модель / І.В. Жадан // наук.-метод. посібник / за ред. І. В. Жадан. – К. – 2006. – 190 с.
4. Краснякова А.О. Політична суб'єктність: умови становлення та ознаки розвитку / Проблеми політичної психології : зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; [редакційна колегія: Л. А. Найдьонова, Л.Г. Чорна, І. Г. Батраченко та ін.] – К. : Міленіум, 2014. – Вип. 1 (15). – 408 с. – С. 45-55.

5. Лучинкіна А.І. Психологічні закономірності соціалізації особистості у віртуальному просторі : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / А.І. Лучинкіна: НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. – Київ, 2014. – 35 с.
6. Пірен М. І. Основи політичної психології: навчальний посібник / М.І. Пірен. – К.: Міленіум, 2003. – 418 с.
7. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації : монографія / за наук. ред. Л.О. Кияшко. – К. : Міленіум, 2014. – 216 с.
8. Рубинштейн С. Л.. Основы общей психологии. / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2008. – 713 с. : ил. – (Серия "мастера психологии").
9. Скар О.М. Політична картина світу молоді: визначення, складові, функції / Психологія і суспільство. – 2012. – № 3 – С. 101-107
10. Слюсаревський М. М. "Ми" і "Я" в сучасному світі: вибрані твори. – К. : Міленіум, 2009. – 340 с
11. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : монографія / Віталій Татенко. – К. : Міленіум, 2008. – 216 с.
12. Формування навичок ефективної політичної участі молоді: технології психологічного супроводу : монографія / за наук. ред. Л. О. Кияшко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2014. – 314 с.
13. Шляхтун П. П. Парламентаризм : Слов.-довід. / П. П. Шляхтун. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – 151 с.
14. Щербина В. М. Сітьова кіберкомунікація як соціальний феномен / В. М. Щербина / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – 1. – С. 109-116.

Krasnyakova A.O.

THE RESEARCH OF SOCIAL SUBJECTS INFLUENCE IN THE FORMATION OF CERTAIN FEATURES OF THE YOUNG PERSON POLITICAL SUBJECTIVITY

Political subjectivity is regarded as the ability of an individual for conscious and responsible political participation in order to have an influence on social and political processes. Main attention is attached to research of the subjective assessment by the youth the influence of social subjects, internet environment to the features of political subjectivity, particularly, the interest in politics, political knowledge, knowledge of political interaction, willingness to participate in social and political life of the country. It is shown, that the interest in politics is acting as a mechanism, that through the formation of political competence (complex knowledge, skills and perceptions of a young man concerning areas of policy), starts the process of formation the political subjectivity of the individual. It is noted, that in unstable political society, systematic interest in politics indicates the active human attitude to the social life and that according to the subjective paradigm in psychology it is fundamental feature of modern man.

The results of authorial empirical research of subjective evaluation of influence different social subjects and Internet surrounding to development the interest in politics, political knowledge, and the basic knowledge of political cooperation by students. It was found that the student youth is estimated the influence of the Internet surrounding at impact of micro and meso surrounding (family, friends and teachers) but it is higher than the impact of the activities of public and political institutions, including political parties, civil society organizations and associations.

Key words: *political subjectivity, political participation, political competence, interest in politics, internet surrounding, influence, viability.*

Стаття надійшла до редакції 22.05.2015